

Д-р СТЕВАН ЂИРКОВИЋ

Знак пријемства
Д-р Стеван Ђирковић
1928

ЖЕНА И ДИПЛОМАЦИЈА

ТРЕБА ЛИ И ЖЕНАМА ДОПУСТИТИ
СТУПАЊЕ У ДИПЛОМАТСКУ СЛУЖБУ?

СА ПРЕДГОВОРМ

ОД

Д-р М. НИНЧИЋА,
ПРЕЂ. МИНИСТРА ИНОСТРАНИХ ДЕЛА

шв.бр.
445

БЕОГРАД 1928

ИШТАМПАРИЈА „ДОМ МАЛОЛЕТНИКА“ КРАЉ. МАРКА 9. — ТЕЛ. 47-35

ПРЕДГОВОР

Питање о уласку жене у дипломатију може се поставити с два гледишта, с правног, т. ј. да ли жена може по закону бити примљена у дипломатску службу, затим с гледишта опортуности т. ј. да ли је за послове, који се том службом врше, корисно да се и женама да могућности да у њима суделују. Питање опортуности је општег карактера, правно, пак, питање мора се у свакој земљи засебно расправити с погледом на њено позитивно законодавство. Како у нас жене улазе као чиновници у разна Министарства, а нема ни једне законске одредбе која би, у погледу жена, нешто специјално наређивала за Министарство Иностранних Дела, не може бити сумње о томе, да уласку жена у то Министарство нема никаквих законских сметња. Што ниједна жена није била постављена у I категорију за време док сам ја био Министар Иностранних Дела, разлог је у томе што се у опште ниједна кандидаткиња није јавила с потребним квалификацијама за ту категорију.

Остаје разлог опортуности. Г. Ђирковић је лепо изложио аргументе који показују да постављање жена у Министарству Иностранних Дела не само да не би било од штете за дипломатску службу, но би пружало и несумњиве користи. У осталом, то је питање решено не само тим што све организације Друштва Народа по члану 7. Пакта примају равноправно жене, као и људе, с истим квалификацијама на све положаје, а Секретаријат Друштва Народа је најбоље и најпотпуније образовано Министарство Иностранних Дела на свету, но још убедљивије радом тих жена у Друштву Народа, где су се показале дорасле сваком послу који им је био одређен. Онима који нису довољно ушли у природу дипломатске службе, највише бode очи, да жене улазе у представништва на страни. Нема сумње да је дипломатска служба у представништвима на страни компликованија и тежа сад по пре рата. Међуна-

родна ситуација створена уговорима о миру још није стабилизована; многобројна нова питања су отворена, међу којима их, на жалост, има доста која су у стању да изазову мучне па чак и опасне спорове; информациона служба је тежа, јер су све многобројнији чиниоци који имају утицаја на развитак политичке ситуације, и све их треба испитати; из истих разлога све је тежи посао створити код утицајних чинилаца повољна расположења за своју земљу, а у даном случају за успешна схватања која интересима земље одговарају. Па ипак, нема ниједног од тих послова за које жене не би биле дорасле. Никаког разлога нема, да жене с потребним квалификацијама не би биле у стању ући, с истом компетенцијом као и људи, у расправу правних и политичких питања која би се појавила у њиховој служби. Интересовање за јавне послове код жена је све веће. То доказује и активност многобројних организација жена у свима земљама. А код свих јавних послова нема сумње, да су најпогоднији за жене они којима је циљ да подижу благостање и стварају што боље односе међу људима. То је, у ствари, и главни циљ свеколике дипломатске службе. Она има да стварањем што бољих односа обезбеди народима мир и благостање. И оно што необавештени људи неодбиљно приговарају жени, да би она због своје осетљивости, због свог срца, недовољно заштитавала интересе своје земље, пре би се могло сматрати као предност њено. Ако се у међународном животу унесе више пажљивости и узајамног призрења, добри односи и мир могу бити само боље заштитени.

Истина, има и данас озбиљних и наметних људи у свету, и то на одговорним местима, који не цене да је опортунно примити жене у дипломатску службу. Али се то може објаснити конзервативношћу људске природе, која не воли да мења постојеће стање чак и кад нема уверење да је оно добро. Нема ни једне важније новине чије уважање није наишло у почетку на отпор, и то често угледних и паметних људи. Па ипак, друштво људско није остајало скамењено. Оно је стално еволуирало. Улазак жена у јавни живот само је знак једне еволуције коју нико и ништа не може више спречити.

Д-р Момчило Нинчић.

ЖЕНА И ДИПЛОМАЦИЈА

Треба ли женама допустити ступање у дипломатску службу?¹⁾

Од 30 маја до 6 јуна претпрошле 1926 год. на Сорбони, у Паризу, одржан је десети Конгрес Међународног Савеза Феминисткиња за женско право гласа. Имао сам прилике да непосредно пратим рад тог величанственог међународног женског конгреса и могу и овом приликом поновити оно што сам једном био написао:²⁾ да је чак и за Париз, за тај велики центар европске и светске дипломатије и уобичајено седиште међународних званичних и незваничних конференција, Конгрес Феминистичке Интернационале за право женског гласа и општу равноправност жене са човеком био прави догађај првога реда. Савремена историја феминизма обележила је, тим конгресом, један важан датум. Јер, никада борба за женско право гласа и остала права жене у модерном садашњем животу није окупила толико представника, као тада, када су делегати женских и феминистичких делегација 40 нација из разних делова света били окупљени у великом амфитеатру величанствене Сорбоне.

Међу осталим главним питањима која је Париски Конгрес Женске Интернационале дискутовао било је и питање о жени и дипломатији, односно питање о праву жена на ступање у активну дипломатску каријеру. — Сам тај факт показује да савремени међународни женски покрет сматра да је признање право жени на ступање у дипломатску службу једно за савремену и универзитетски образовану жену актуелно питање; покретање, пак, тога питања од стране немачке феминистичке делегације показује колико је то и озбиљно схваћено.

У тој дискусији о пријему жена у активну дипломатску и консуларну службу учествовала је и делегација наших жена. Карактеристично је да је једна чланица наше делегације изјављивала да код нас има врло много шанса да жене

¹⁾ Предавање одржано 20 марта 1928 год. у Удружењу Факултетски образованих жена у Женском Клубу у Београду.

²⁾ Види дописе у „Времени“ од 10 и 12 јуна 1926 год.

добити то право. За ондашњег Министра Иностранних Дела, г др. Нинчића рекло се да дели то мишљење, да је потребно да и жена уђе у дипломатију, јер Лига Народа тражи њену сарадњу. — Што се тиче самог феминистичког Конгреса, он је о целом питању донео једну кратку резолуцију која гласи:

„Међународна Алијанција за женско право гласа моли све националне женске организације, своје чланове да у својим респективним земљама настану код меродавних фактора да дипломатска каријера (Амбасаде, Посланства и Консулати) буде доступна и женама.“

Питање је, дакле, тако постављено. Ваља зато испитати разлоге и са гледишта националног позитивног законодавства и са гледишта природе дипломатске службе као такве и њеног опортунитета, као и разлоге које постављају демократске тенденције савремене дипломатије, па увидети и утврдити: јесу ли они, у главном, за или против решења да се универзитетски образованој жени допусти улазак у дипломатску службу.

Пре свега, једно претходно, опште питање треба расветлити: шта је то, на име, дипломатија и каква је природа дипломатске службе? —

Дипломатија се различито схваћа и захтева извесну суптилност ради правилног објашњења. Дипломатија је, пре свега, једна грана Међународног Права или, ако се хоће, примена Међународног Права врши се путем дипломатије. У Међународном Јавном Праву обрађује се и посебно Дипломатско право и поједини писци, као што су Мартенс, Гарден, Прадије Фодере, третирали су га у више томова.

Дипломатија је и једна од најстаријих установа у Међународном Праву. Сви народи, чија је прошлост позната историји, од увек су, било ради објављивања рата или закључења мира или каквих других међународних радњи, употребљавали за те послове извесна лица која су, вршећи их, уживала извесне привилегије личне безбедности. Ту је почетак дипломатије и дипломата, који нису имали никакав стални карактер: шта више, њихове функције носиле су моралан или религиозан карактер, као што је случај са свештеничким редом фецијала код старих Римљана, који су призивали божанства приликом сваког важнијег догађаја у спољној полититици Римске Империи. Тек са развитком градова и напредних средњовековних италијанских република, као што су биле: Ђенова, Фиоренција, Венеција и др., дипломатија се стварно почиње стварати и то још увек као повремени и неплаћена служба. Данте, Петрарка, Бокачио, Ђучиардини и Макијавели прославили су

се и као велике дипломате тога времена, када је Макијавели морао сам на коњу и о своме трошку да путује и свршава дипломатске мисије. — Доцније, са стварањем апсолутних и суверених држава у XV и XVI в., дипломатија постаје стална служба државе, односно тада владоца, а још доцније, са функцијом о екстериторијалности, дипломатија добија савремени карактер.

По данашњем схватању може се одмах у појму дипломатије, према њеној битној природи, одвојити два елемента од којих је она састављена.

У ширем смислу и са формално-позитивног и јавно-правног гледишта дипломатија је, пре свега, једна обична грана државне управне власти, која има за циљ да, радећи на одржању мира, у иностранству, у међународном животу, у односима са другим државама, брани јавне и приватне интересе било колективне — целог народа, или индивидуалне, сваког држављанина у иностранству на посе. У том ширем смислу, дипломатија се може узети као наука о спољним односима и спољним пословима државе, а дипломатска струка остаје исто што и остале струке државне управне власти и дипломатско особље потчињено је, у главном, истим законским прописима, као и особље осталих администрација грађанског реда.

У једном ужем смислу, дипломатија представља једну другу науку, или, боље рећи, вештину, специјалну т. зв. дипломатску вештину или дипломатски занат: прво, за тачно и правилно посматрање и оцену прилика једне земље у вези са њеном спољном политиком и општом међународном политиком; друго, за добро и тачно обавештавање своје земље о тим приликама и треће, за добро и успешно вођење дипломатских преговора ма какве важности они били. И велики француски дипломата и члан Француске Академије Наука, г. Жил Камбон своју одличну књигу о дипломатама и дипломатији почиње баш том констатацијом, да он не зна тежи, разноврснији занат од дипломатског скопчаног са толико личних и историјских одговорности. У њему је тако мало утврђених правила, а толико много традиције. Он захтева велико стрпљење и истрајност да би се успело, а успех, опет, често зависи више од стицаја прилика; занат који захтева јаку дисциплину, свестрану спрему и чврст карактер од оних, који се њему одају.

Питање уласка жена у дипломатску службу ваља расмотрити према горњој двојној подели дипломатије.

У првом случају, када се дипломатија узме у ширем смислу, т. ј. као једна обична јавна служба државне управне власти, као и остале гране управно-административне струке, одмах се

може констатовати да не постоје никакви разлози, нити има каквих уставних и законских прописа, који би се, изрично или прећутно, противили ступању универзитетски образованих жена у активну дипломатску и консуларну каријеру. Напротив, наш Устав је у првој алинеји Чл. 4, у Одељку о основним грађанским правима и дужностима прокламовао принцип *равне једнакости грађана* („Сви су грађани пред законом једнаки“), а у првој алинеји чл. 19 Устава стоји: „*Сва звања у свима струкама државне службе подједнако су доступна, под законским погодбама, свима држављанима*“. Чл. 12 Закона о чиновницима и службеницима грађанског реда од 1923 године, који говори о потребним условима и документима приликом подношења молбе за пријем у државну службу свих категорија ништа не каже, да се молбе за пријем чиновника I категорије Министарства Иностранних Дела неће узети у обзир, ако је молилац женско лице, а то не чини ни чл. 248 чинов. закона, који специјално говори о особљу Министарства Иностранних Дела.

Јасно је за свакога, да где год Устав говори о држављанима, да се ту подразумевају држављани оба пола, и држављани и држављанке. Тамо, где је Уставотворац имао намеру да се извесне његове одредбе о грађанским и политичким правима не односе и на жене-држављанке, он је то нарочито нагласио. Тако у чл. 70 Устава, који говори о бирачком праву грађана, Устав каже, да ће закон решити питање о женском праву гласа. Како такво ограничење није учињено код Чл. 19 Устава, па када су по томе члану *сва звања у свима струкама државне службе подједнако доступна, под законским погодбама, свима држављанима и држављанкама*, и када једна универзитетски образована жена може да буде и судски писар и секретар Министарства Социјалне Политике и свих других Министарстава, она исто тако, по моме мишљењу а на основу Устава и Чин. Закона, може да буде, наравно, прво приправник, па писар, па секретар и тако даље у Министарству Иностранних Дела, у активној дипломатској струци. Позитивно прво, по моме мишљењу, не чини никакве сметње. И ако би се пред Државним Саветом, ма на који начин, о томе повео спор, било што би Г. Министар Иностранних Дела за чиновника I категорије у Министарству Иностранних Дела поставио једно женско лице, па би се противу тога решења Главна Контрола жалила Државном Савету, било ако би се спор повео ма на који други начин, моје је дубоко правно уверење да би Државни Савет, стојећи на јасним прописима Устава и закона, стао на сасвим правилно гледиште: да и женско лице, са потребним условима по чиновничком закону, може бити примљено за чиновника I кат. и у Министарству Иностранних Дела. У пракси се код нас такав случај још није догодио.

До душе, све до недавног времена ово ограничење у погледу пријема у дипломску службу односило се је и на људе. Макар испуњавао све услове, ни сваки грађанин није могао бити примљен у дипломатију, ако по рођењу није био племићске, т. зв. плаве крви, па макар његова спрема и способност били равни нули.

Та стара, предатна дипломатија конзервативног и реакционарног духа и предрасуда била је искључиви монопол плећства и богате аристократије. У току целог XIX в., а и пре као и после, вођи дипломатије европских народа били су све грофови, лордови, маркизи, принчеви, барони итд. Кад читате дипломатску историју последњег века са свећом бисте морали тражити име неког дипломате чије име не би носило ознаку плећства, плаве крви и богатства. Узмите Енглеze, ту имате све лордове: Лорд Кларендон, лорд Веллингтон, лорд Канинг, лорд Абердни, лорд Кастлерег, лорд Лондондери, лорд Сализбери, гроф Биконсфилд итд.; или узмите Русе, ту су вам: Принц Разумовски, гроф од Неселроде, гроф Капо Дистрија, принц Орлов, кнез Горчаков, гроф Шувалов, барон Жомини итд.; или узмите дипломатију других земаља и ту су вам: принц Метерних, барон од Весемберга, принц Шварценберг, гроф Буол, гроф Бест, Таљеран принц Беневента, маркиз од Коленкурта, гроф Валевски, гроф де Сан Валие, гроф Роси, принц Бизмарк, гроф Андраши итд. Па и у првој половини ове четврти XX века, као да је све остало по старом, јер дипломатске фигуре са којима се најчешће сусрешете то су: гроф Ламдорф, барон Каличе, гроф Голуховски, Књаз Билор, барон Лекса фон Ерентал, гроф Муравијев, Маркиз Имперјали, барон Буријан, барон фон Бетван Холзенг, барон Гизл, лорд Едвард Греј итд. — Ватиканска, пак, дипломатија Свете Столице од увек је, као и данас, састављена од вишег католичког свештенства, а дипломатија муслиманских народа од алија, паша и ефендија. — Ми нисмо били земља ни плећства ни Бог зна какве богате аристократије, па ипак се је до недавне прошлости и код нас чинило то ограничење. Тако пре рата један наш Посланик на страни писменим актом тражи од Министра Иностранних Дела да му као писара или секретара Посланства пошаље „једног лепо и углађено васпитаног младића из боље куће.“ Да тај тражени углађени и лепо васпитани младић буде, у исто време, и стручно спреман и способан, то Посланик није тражио.

Из те предатне лордовске, грофовске, кастинске дипломатије историја је забележила неколико великих дипломатских фигура и круних имена и то, са малим изузетцима, више због реакционарства и несрећа које су, својим интригама и међународним сплеткама, нанели човечанству, него ли по каквим великим делима у корист народа и међународног мира.

Са буђењем народне свести и ширењем идеја демократије, која тражи потпуну правну једнакост грађана оба пола, као и то, да сви положаји и сва звања у државној служби, под једнаким законским погодбама буду доступна свима; упоредо и са захтевима са свију страна да се укине тајна дипломатија, постепено, још од пре рата, а нарочито после рата и скоро код свих народа, дипломатски кадар почео је неприметно да се попуњава не само из редова племства и богаташа, већ и из осталих друштвених класа, које су, како искуство доказује, давале и дају врло честито, савесно и, што је најглавније, стручно много спремније дипломатско особље.

И тако, дипломатија се данас, по савременим демократским појмовима, не може више сматрати као једна привилегисана државна служба; а ако и кад дође време једне освежавајуће и пуније демократије и сами дипломатски чиновници изгубиће сваки социјални и моменски престиж који данас, у неку руку, уживају над осталим чиновницима самим тим што су у дипломској „каријери“.

Код данашњих, дакле, демократских схватања и са гледишта позитивног законодавства, када се дипломатска служба узме као и свака друга обична и јавна административна грана државне управне власти, сваки држављанин и свака држављанка, са потребним законским условима за чиновника I категорије по Закону о државним чиновницима и службеницима грађанског реда, могу тражити да буду примљени у активну дипломатску и консуларну службу Министарства Иностранних Дела. Ни Устав, ни Чиновнички Закон, ни Уредба о организацији Министарства Иностранних Дела не садрже никакве одредбе по којима би, код нас, дипломатска служба била монополисана само за људе, а да женама није допуштено да у њу могу ступити. — Да ли ће свако ко поднесе молбу бити примљен, то је друга ствар, то је лична персонална политика Г. Министра Иностранних Дела с једне стране и, како се код нас каже, буџетских могућности с друге стране.

Не само код нас, где се о овом питању можда још није говорило, већ и у другим земљама, сви они који бране гледиште да се жени не може да допусти ступање у активну дипломатску каријеру налазе своје разлоге не толико у правним принципима и у позитивном законодавству које се изијава, већ у традицији и опортунитету саме дипломатске службе као такве, када се дипломатија, по учињеној подели, узме као једна специјална вештина, као т. зв. дипломатски занат, у главном, за добро и успешно вођење међународних преговора и одржавање међународних односа мира.

Каже се, задатак је сваког Министарства Иностранних Дела да одржава добре односе земље са осталим државама, да чува и брани углед и интересе земље и појединаца на страни. Тај задатак, који Министарство спроводи преко свог особља у земљи и у иностранству двојаке је природе: политичке и административне. За прве послове чисто дипломатско-политичке природе жена се не може да прими као дипломатски чиновник од каријере, јер она за те послове није *способна самим тим фактом што је жена*. — Што се тиче оних других послова административне природе, жене се могу радо примати, јер за администрацију имају довољно смисла и способности. — И заиста, ми имамо и, пр. у нашем Министарству Иностранних Дела извесан број дама, које нису ни дактилографкиње ни дневничари, већ прави чиновници Министарства Иностранних Дела, али само као административни чиновници II категорије, а чиновници друге категорије не сматрају се као дипломатски чиновници од каријере.

Као што се види, као први и најважнији разлог противу пријема универзитетски образоване жене у дипломатску службу истиче се њена неспособност и, како још други додају, *недораслост и недовољна зрелост* за вођење дипломатске политике. Па како је ово један од најјачих разлога застареле традиције, на њему се ваља и нарочито задржати.

Ако оставимо на страну физички однос снаге између човека и жене, где је жена, по самом свом склопу, слабија од човека, ја сам слободан тврдити да данас не постоји ни једно поље јавног рада где савремена и универзитетски образована жена није дорасла човеку и његовим способностима. У свима интелектуалним манифестацијама јавног и међународног живота, на свима пољима духовног рада, на пољу чисте науке и у практичном животу, жена је доказала да је у пуној мери дорасла човековим способностима.

Специјално на пољу дипломатије, дугачка би била листа, ако би се задржали на све случајеве у општој дипломатској историји, када су женама биле повераване и када су оне успешно свршавале дипломатске мисије *par excellence* и када су жене показивале и велике међународно-дипломатске компетенције. Може се, ради илустрације способности жена за дипломатски позив, зауставити на један извесан број таквих примера.

Тако, преговоре о закључењу Камбрејског Уговора о миру (*le Traité de Cambrai*), између Франсоа I и Карла V водиле су и успешно тај Уговор о Миру 1529 год. закључиле две жене, и то: Лујза од Савоје у име Француског краља (њеног сина) и Маргерита од Аустрије у име цара Карла V (њеног унука). То је јединствен случај у дипломатској историји да су преговоре о једном међународном уговору о миру, са свима

дипломатским квалитетима, водиле и закључиле две жене, па је зато тај Уговор и мир који је тада био закључен и остао у историји познат под именом: »La Paix des Dames.«

Године 1573 једној жени Claude Katherine de Clermont стављена је била у дужност дипломатска мисија да званично прими амбасадора Пољске који је долазио да Војводу од Анжу-а извести да је изабран на престо Пољске.

У том истом времену друга једна жена Госпођа Delahay-Vatuley била је наименована за амбасадорку Француске у Венецији, а нешто доцније 1646 г. Луј XIV наименовао је Госпођу Renée du Vas, удовицу Маршала од Габријена као амбасадорку Француске на двору Владислава IV, пољског Краља.

Из времена Луја XV историја дипломатије сачувала је и један интересантан случај са шевалијером Еоном де Бомони. Тај француски шевалије имао је необично лепо и нежно, скоро женско лице. Лују XV, који је тражио погодну личност за важну дипломатску мисију на руском двору, падне на памет мисао да шевалија Бомони преобученог у женско одело и као даму пошаље у Русију. Тако је шевалије Бомони, као дама и сналазећи се потпуно у тој улози, био представљен руској царици Елизавети. За кратко време, он је успео толико да задобије њену благонаклоност да је његова дипломатска мисија потпуно успела јер је 1756 године зближење између Русије и Француске остварено.

У низу ових примера вала се задржати и на једном из историје наше средњевековне дипломатије, који на врло еклатантан начин доказује колику је велику дипломатску способност показала и једна жена наше крви. То је случај са Царицом Милицом, која у галерији наших средњевековних типова велике жене спада у првом реду. Када је све мушко било пало на Косову, она се појављује да спасава и да за извесно време спаси средњевековну државу српску. Одмах после Косовског боја (1839) са југо-истока наступале су ка Србији јако снаге турске, док су са севера притисли Мађари да искористе тежак положај српске државе. У том најтрагичнијем и најтежем моменту у животу српске средњевековне државе, Царица Милица са познатим својим ауторитетом, који је свима уливао поштовање, и својим великим дипломатским способностима ступа у непосредне преговоре са Бајазитом I и успева да тог победоносног, разјареног и дивљег турског Султана умири и, чак и по цену свога детета, приволи не само да не напада на Србију, већ и на односе пријатељства са својим двором. Ту се, по проф. г. Др. В. Ђоровићу, показала сва величина, велика дипломатска способност једне жене јединствене у целокупној нашој историји и сав значај Царице Милице према којој је и сам Бајазит имао нарочити став поштовања.¹⁾ — Што је, дакле,

¹⁾ Царица Милица. Предавање на Нар. Универзитету Др. В. Ђоровића („Политика“ од 6 априла 1927 год).

после Косова живот српске државе био продужен још за више од пола века, све до коначне пропасти Србије 1449 године, историја главну заслугу приписује великим дипломатским способностима једне наше жене, Царице Милице.

Много се писало и говорило о великој женској фигури из времена Француске Револуције Г-ђи Staël. Парижанка по рођењу, иначе пореклом из Швајцарске, кћи Некера, Министра Луја XVI, она је свој салон у време и после Револуције, исто онако као што је био и салон њене мајке пре Револуције, начинила правим седиштем дипломатских међународних састанака и озбиљних дипломатских конференција у којима је она узимала активног учешћа и своје способности испољавала са толико такта, познавања дипломатских проблема и дипломатске финесе. Највећи француски дипломата у доба и после Револуције и почетком XIX в. Таљеран избио је на површину и дошао први пут за Министра Иностранних Дела благодарећи госпођи Staël. — Ако то данас изгледа чудновато, али за оно време, баш на пољу дипломатије, велика је била важност салона. Као што каже г. Жил Камбон, бити у салону Г-ђе Staël за време Директоријума Револуције и доцније код Принцесе де Пуа, код Госпође Монткалм, грофице де Дино и принцесе де Лиевен, значило је сазнати све тајне дипломатије и европске међународне политике. Са гледишта дипломатског, Госпођа Staël имала је и здраве концепције о међународној солидарности народа на делу мира, које је делом изложила и у својој књизи о Немачкој у жељи да, још тада, зближи оба суседна народа, немачки и француски.

За време рада Бечког Конгреса 1814—1815 год., чувени аустријски дипломата Метерних сву своју међународну дипломатску политику спроводио је, највећим делом, преко одабраних и способних жена, којима је стављао у дужност разне и врло важне дипломатске мисије. Многи су се савременици Метернихови са чуђењем питали откуд то, да је тај највећи европски дипломата тога времена, који је грмео и држао Европу у својим рукама читав низ година, за време рада Бечког Конгреса и на другим доцнијим међународним конгресима, непрестално приређивао галантне балове и разне свечаности. Како Таљеран вели у својој кореспонденцији, Метерних је 3/4 свога времена на Бечком Конгресу проводио на тим баловима и свечаностима. Зато се опет у записима Метерниховог секретара могу томе наћи објашњења, колико су жене, у свим тим приликама, корисно послужиле Метерниховој дипломатији.

Познато је из дипломатске историје Европе да се је одмах, после Бечког Конгреса, а ради обезбеђења мира у Европи и осујећавања поновних Наполеонових авантура, септембра 1815 године створио онај фамозни савез између руског и аустријског цара и пруског краља, познат под именом Савеза Свете

Алијанције, или Пентаршије Великих Сила, када су томе Савезу пришли после и енглези и француски краљеви. Руском цару Александру I идеја о склапању тога савеза дала је једна жена Госпођа Kridener, која са гледишта дипломатије представља врло маркатну женску фигуру из прве четврти XIX века.

Родом из Риге, руско-литванског порекла, била је супруга руског дипломате Барона од Криденера, са којим је живела у Венецији и у Копенхагену. Када је с времена на време одлазила у Швајцарску, она је била стално у друштву Г-ђе Стал Рекамие, Некер и, несумњиво под њиховим утицајем, била задахнута идејама општег међународног мира међу народима. — Када се је Госпођа Криденер 1815 године упознала са победиоцем Наполеоновим, руским царем Александром I она је на њега, својим идејама о воспостављању и утврђивању стања солидног и трајног мира међу народима у Европи, толико утицала, да је цар Александар усвојио све њене погледе као и њен предлог о образовању Светог Савеза Владаоца.

Погрешно се од многих истиче да је пацифизам Госпође Криденер био искључиво мистично-религиозног карактера. Колико је било реалнога у њеним зрелим комбинацијама о међународном миру најбоље се види по томе, што је она, због личне пропаганде својих идеја у Швајцарској и Немачкој била сматрана као револуционар и протеривана. Међутим, велика и конструктивна била је концепција Госпође Криденер о утврђивању стања мира путем савеза између владаоца. Као и остали мислиоци и философи тога и ранијег времена, предходници Вилсонови: Fénelon, Sully, l'Abbé de Saint-Pierre, Jean Jacques Rousseau, Emanuel Kant, Jeremy Bentham, Henri de Saint Simon, тако је и Госпођа Криденер дошла до убеђења — борбе феудалних господара биле су тако близу да је у то увере — да народи сами, као такви, никад нису желели ратове и међусобно клање, које у главном изазивају лична ривалства између феудалних господара, краљева и царева. Па кад је тако, зашто онда, по замислима њеним, путем једног спечаног и светог савеза не здружити све те цареve и краљеве као браћу — будући да је свима њима власт дата од Бога и да они владају по милости Божијој. — И када, на тај начин, буду међу њима савладали односи међусобног братства, онда неће бити ни ратова. — То је била племенита идеја Госпође Криденер, која је постала и база Савеза Свете Алијанције. Што се је тај Савез изметнуо у једно страховито средство међународне монархистичне тираније противу слободоумних тежњи народа, што се је он претворио, како историчари тврде, у савез краљева противу народа, зато се најмање може пребацити госпођи Криденер чија је замисао имала други циљ.

Познато је такође велико дело Кавурове дипломатије, које

је довело до уједињења италијанског народа у Краљевину Италију. Камен темељац томе уједињењу ударен је на оном, у дипломатској историји, чувеном тајном састанку између Кавура и Наполеона III јула 1858 године у Пломбијеру. Најзаслужнији и највернији сарадници те велике Кавурове дипломатије биле су две жене — Госпођа Хортенс Корни и Грофица од Кастиљоне. Њима је Кавур поверавао и оне су му са успехом сврњавале најважније дипломатске мисије, оне су припремиле и организовале поменути тајни састанак између француског цара Наполеона III и Кавура у Пломбијеру, а од тога састанка, као што се зна, уз ефективну помоћ Француске почело је велико дело ослобођења и уједињења италијанског народа које се је, после два рата с Аустријом, срећно завршило 1860 године, када је талијански парламенат у Турину прокламовао јединствену Краљевину Италију уједињеног италијанског народа.

Није потребно ређати даље и задржавати се и на осталим примерима из историје дипломатије, који доказују да је жена способна за дипломатски позив.

У главном, у мери у којој се је женски покрет од 20 година па на овамо, не само у свима културним и цивилизованим државама, већ и у полу-цивилизованим замљама истока, почео нагло да шири, од како су се почеле оснивати многе националне и међународне женске организације, од како су жене почеле да освајају од људи једну по једну позицију у јавном животу, почеле постајати и адвокати, и високи државни функционари, народни посланици и сенатори, видело се да је више немогуће и на пољу дипломатије не дати им права, која су у пуном складу са тежњама демократије.

Отуда, одмах после великога рата, за време Конференције Мира, Међународни Савез Жена и Међународни Савез за женско право гласа одлучили су да се у Паризу има одржати Међународна Конференција Жена са задатком да се постара да Уговорима о миру интереси и права жене не буду запостављени. Са ове Конференције, Међународни Савез Жена упутио је Председнику Вилсону једну делегацију, обећавајући своју потпору Друштву Народа, које се је стварало, ако би се усвојили захтеви жена: прво, да се жена бирају на равној нози са људима у све комитете и организације; друго, да се забрани трговина белим робљем и да се донесе закон о проституцији; треће, да Друштво Народа призна принцип женског права гласа итд. — Пок. Вудро Вилсон, тај највећи човек нашега времена по својим слободоумним међународним демократским концепцијама, није могао не уважити многе од поднетих захтева Међународног Савеза Жена. Пишући сам и преправљајући Пакт Друштва Народа, он је, међу прве, усвојио захтев о

међународним признању дипломатске способности жена, јер је о томе, у трећој алинеји члана 7 Пакта унео одредбу, прихваћену од свију држава потписница Версаљског Уговора о Миру, а која гласи:

„Сва звања у Друштву или придодатим Одељењима, подразумевајући ту и Секретаријат, подједнако су приступачна људима и женама“¹⁾.

И на основу те одредбе Пакта, од како је од 1920 год. Друштво Народа отпочело да функционише, жене су постављане, под истим условима као и људи, на сва виша и нижа звања и положаје у Главном Секретаријату Друштва Народа.

Целокупни број чиновника Главног Секретаријата износи данас око 500 људи и жена од 40 различитих народности, махом енглеске и француске народности. Однос жена према људима је скоро исти, што значи да половину особља Главног Секретаријата чине жене. — До душе, људи у већини заузимају важније положаје, али је такође знатан и све више расте број жена на важним и високим положајима у Секретаријату. Тако, жене имају у својим рукама секретарска места свих Одељења Главног Секретаријата, убрајајући ту и Г-цу Хауард, Miss Howard, личног Секретара Сер Ерика Драмонда, Генералног Секретара Друштва Народа. Имате даље жене шефове Секција појединих Одељења Главног Секретаријата, као што је Г-ца Рахел Крауди, Rachel Crowley, која заузима положај Шефа Секција Одељења за Социјална питања, и многе друге жене као чланове Секција. Главни Библиотекар Друштва Народа је Г-ца Вилсон, Miss Korence Wilson, а исто и главни уредник званичног листа Друштва Народа је жена, Г-ца Др. Гертруд Диксон (Dr. Getrude Dixon).

Жене не само што чине половину особља Лигиног Секретаријата и заузимају у њему важне положаје, које је било непотребно све набрајати, већ су, на равној нози са људима, ушле и у све техничке и саветодавне Комисије Друштва Народа. — Као што је познато, разне Друштву Народа поверене дужности имале су за последицу стварање помоћних организација. То су прво техничке организације, које се баве питањима финансијским, економским, транзитним и хигијенским, и друго, Саветодавне Комисије, које се баве питањима војним, разоружањем, мандатима, сузбијањем трговине са белим робљем и трговине са опијумом, међународном интелектуалном сарадњом итд. — Чланови свих тих Комисија су личности

¹⁾ Article 7, § 3: „Toutes les fonctions de la Société ou des services qui s'y rattachent, y compris le Secrétariat, sont également accessibles aux hommes et aux femmes.“

које је изабрао сам Савет Друштва Народа *због њихових личних стручних способности*, или су личности, које владе појединих земаља одређују као стручњаке.

И тако у *сталну комисију за мандате*, основану 1921 год. Савет Друштва Народа наименовао је, као пуноправног члана, и једну жену, Швајцарку г-ђу Bugge Wicksell;

2). У Сталну Хигијенску Комисију, основану исте 1921 г., ушла је као пуноправни члан г-ца Dr. Alice Hamilton;

3). У комисију за репатрирање жена и деце из Мале Азије, основану 1921 год., ушле су три жене: Dr. Kennedy, Miss Emma Kushmann и Miss Karen Jeppe;

4). У комисију за опијум ушла је г-ђа Hamilton Wright;

5). У комисију за сузбијање трговине са белим робљем, поред седам људи, ушле су и равно седам жена као пуноправни чланови. То су: Miss Baker, Енглескиња; Miss Grace Abbott, Американка; M-me Avril de S-t Croix, Францускиња; Dr. Paulina Luissi, из Уругваја; Dr. Estrid Hein, из Данске; M-me Courchod-Secrétan и M-me de Montenach, из Швајцарске.

У овој комисији 1925 год. основана је и једна Под-Комисија за питање заштите жена и деце. Ту Под-Комисију чине три човека и шест жена (Elenore Rathbone, Katharine Furse, Eglantyne Jebb, Julia Lathrop, Charlotte Whitton, Hélène Berniaux);

У Комисију за међународну интелектуалну сарадњу ушле су, као чланови, две жене (Curie-Sklodowska и Dr. Kristine Bonnevie), а позната Румунија, г-ца Vacaresco на челу је Секције за уметност и књижевност.

Жена је, као што се види, на равној нози са човеком ушла у Главни Секретаријат Друштва Народа и у великом броју његових комисија. Од исте је, пак, ако не и од веће предности, факт да се она, још од прве скупштине Друштва Народа, појављује и у делегацијама појединих држава на годишњим скупштинама чланова Друштва Народа. Многе државе, као што су н. пр. Енглеска, Аустрија, Норвешка, Шведска, Данска, Немачка, Румунија и др. врло су често, неке скоро редовно, у састав својих делегација за годишње скупштине Друштва Народа убројавале и по једну или две жене и то као делегате-заменике, помоћне делегате или као техничке, стручне саветнике, као што се из доле изложеног прегледа види.¹⁾

¹⁾ Жене на првој скупштини Друштва Народа (1920):

1). Bugge Wicksell, делегат-заменик шведске делегације;

2). Fröken Forchhammer, експерт за женска питања данске делегације;

3). Dr. Kristine Bonnevie, делегат-заменик норвешке делегације;

Оно што је чл. 7. Пакта за положај и активност жене у Друштву Народа, то су чланови 389 и 395 Версаљског Уговора о Миру за положај и активност жене у другој једној, тако исто новој и великој међународној организацији, — у Међународном Бироу Рада. — Као што је познато, Међународни Биро Рада створен је XIII-ом партијом Версаљског Уговора да у име и на основи социјалне правде заштићује човечији физички рад и благостање радничке класе.

Чл. 395 Версаљског Уговора, који говори о саставу персонала Међународног Биро-а Рада, каже: *да један павестан број његовог особља мора бити састављен од жена*. — И тако, данас целокупно особље Међународног Биро-а Рада износи око 300 људи и жена и, за сада, пропорција између њих је приближно једнака. Жене, виши и нижи чиновници Међународног Биро-а Рада, примане су и примају се под истим условима као и људи, имају са њима, по положајима које заузимају, исте плате и подлеже истим прописима о унапређењу.

Жене на другој скупштини Друштва Народа (1921):

- 1). Bugge Wicksell, делегат-заменик шведске делегације;
- 2). Fröken Forchhammer, експерт за женска питања данске делегације;
- 3). Dr. Kristine Bonnevie, делегат-заменик норвешке делегације;
- 4). Hélène Vacaresco, делегат-заменик румунске делегације.

Жене трећој скупштини Друштва Народа (1922):

- 1). Bugge Wicksell, делегат-заменик шведске делегације;
- 2). Fröken Forchhammer, експерт за женска питања данске делегације;
- 3). Dr. Kristinne Bonnevie, делегат-заменик норвешке делегације;
- 4). Hélène Vacaresco, делегат-заменик румунске делегације;
- 5). Coombe Tennant, J. P., делегат-заменик енглеске делегације;
- 6). Dale, делегат-заменик аустралијске делегације.

Жене на четвртој скупштини Друштва Народа (1923):

- 1). Bugge Wicksell, делегат-заменик шведске делегације;
- 2). Fröken Forchhammer, експерт за женска питања данске делегације;
- 3). Dr. Kristine Bonnevie, делегат-заменик норвешке делегације;
- 4). Hélène Varesco, делегат-заменик румунске делегације;
- 5). Edith Lyttelton, делегат-заменик енглеске делегације;
- 6). Jessie Webb, делегат-заменик аустралијске делегације.

И у Међународном Биро-у Рада, исто онако као и у Главном Секретаријату Друштва Народа, поједине жене заузимају су и данас заузимају врло високе и одговорне положаје, као што су положаји шефова и чланова разних секција, које је непотребно и овде све набрајати.

Поред тога Међународног Биро-а Рада, који је у неку руку извршни орган модерне међународне радничке организације, постоји и један тако рећи Међународни Раднички Парламенат или Међународни Парламенат за питање рада и радника. То су Међународне Конференције Рада, које се држе сваке године у разним местима, обично у Женеви.

И као што је показано да су поједине земље у састав својих делегација за годишње скупштине Друштва Народа убрајали, као помоћне делегате или техничке саветника, и жене, исто тако су државе и то у много већем броју: Белгија, Канада, Куба,

Жене на петој скупштини Друштва Народа (1924):

- 1). Bugge Wicksell, делегат-заменик шведске делегације;
- 2). Fröken Forchhammer експерт за женска питања данске делегације;
- 3). Dr. Kristine Bonnevie, делегат-заменик норвешке делегације;
- 4). Hélène Varesco, делегат-заменик румунске делегације;
- 5). H. M. Swanwick, делегат-заменик енглеске делегације;
- 6). E. F. Allant, делегат-заменик аустралијске делегације.

Жене на шестој скупштини Друштва Народа (1925):

- 1). Bugge Wicksell, делегат-заменик шведске делегације;
- 2). Fröken Forchhammer, експерт за женска питања данске делегације;
- 3). Martha Larsen Jahn, делегат-заменик норвешке делегације;
- 4). Hélène Vacaresco, делегат-заменик румунске делегације;
- 5). M. P. de Atholl, делегат-заменик енглеске делегације;
- 6). Eleanor Machinor, делегат-заменик аустралијске делегације.

Жене на седмој скупштини Друштва Народа (1926):

- 1). Bugge Wicksell, делегат-заменик шведске делегације;
- 2). Fröken Forchhammer, делегат-заменик данске делегације;
- 3). Martha Larsen Jahn, делегат-заменик норвешке делегације;
- 4). Hélène Vacaresco, делегат-заменик румунске делегације;
- 5). Edith Lyttelton, делегат-заменик енглеске делегације;
- 6). Freda Bage, делегат-заменик аустралијске делегације;
- 7). Dr. Getrud Bäumer, експерт немачке делегације.

Чехословачка, Данска, Француска, Енглеска, Италија, Јапан, Холандија, Пољска, Шпанија, Немачка, Шведска и т. д., — у састав својих делегација за годишње Међународне Конференције Рада убројавали и жене као пуноправне делегате, помоћне делегате или техничке саветнике. Послодавачке и радничке организације, чији представници, по Версаљском Уговору, улазе у састав делегација за Међународне Конференције Рада, такође су користиле способност жена па су их, као своје делегате или експерте, слале на међународне Конференције Рада, као што се из доле наведеног прегледа види¹⁾. Шта више, друга алинеја чл. 389 Версаљског Уговора о Миру изрично прописује — *да када се на једној Међународној Конференцији Рада имају да расправљају питања која се директно тичу жена, да, у том случају, свака држава, члан Друштва Народа, која је и члани Међународног Бироа Рада, мора имати у састав своје делегације најмање једну жену као техничког саветника.*

Нема се времена да се до у детаље задржи на оцени резултата 8-годишње активности жене како у Друштву Народа,

1) Жене на првој Међународној Конференцији Рада у Вашингтону (1919):

- 1). Hélène Burniaux, помоћни делегат белгијске радничке организације;
- 2). Victoire Carpe, помоћни делегат белгијске радничке организације;
- 3). Kathleen Derry, помоћни делегат канадске радничке организације;
- 4). Senora Laura, владин делегат делегације Републике Кубе;
- 5). M. Slivínová, помоћни делегат чехословачке радничке организације;
- 6). Luisa Landova Stychova, народни посланик, пом. делегат чехословачке радничке организације;
- 7). Marie Hjelter, нар. посланик, владин делегат данске делегације;
- 8). Letellier, владин делегат француске делегације;
- 9). Jeanne Bouvier, помоћни делегат француске радничке организације;
- 10). Constance Smith, владин делегат енглеске делегације;
- 11). B. Majoribansk, делегат енглеских послодаваца;
- 12). Margaret Bondfield, делегат енглеских радника;
- 13). Mary Mac Arthur, делегат енглеских радника;
- 14). Casartelli Gabrini, владин пом. делегат италијанске делегације;
- 15). Taka Tanaka, владин пом. делегат јапанске делегације;
- 16). Suze Groeneweg, сенатор, владин помоћни делегат холандске делегације;

тако и у Међународном Биро-у Рада, као и од скора у Међународном Институту за Интелектуалну Кооперацију. Може се само са сигурношћу рећи, да је сарадња жене у овим новим међународним установама, у главном на социјално-хигијенским и хуманитарним питањима, дала много благотворније по човечанство резултате од резултата скоро ништавних што су их професионални дипломати дали на политичким питањима. Међународну сарадњу за решавање тих горућих социјалних, здравствених, хуманитарних па и економских питања увек су форсирале жене. Тако је госпођа Фрекен Форшамер, делегат данске Владе, још на првој Скупштини Друштва Народа у 1920 години одржала свој чувени говор о потреби предузимања хитних мера ради сузбијања срамне трговине са женама и децом, т. зв. трговине белим робљем. — И под утисцима њеног говора и пожурило се са доношењем Конвенције о мерама да се забрани, или бар сузбије, та срамна трговина. — Драгоцена је била сарадња жене и у Комисији за Опијум, у Сталној Хигијенској Комисији и у организовању здравствених експедиција Друштва Народа противу угушења колере и других

17). Henriette Knyper, владин пом. делегат холандске делегације;

18). Bethy Kjelsberg, владин делегат норвешке делегације;

19). Zofia Prsassowa, владин делегат пољске делегације;

20). Casa Cortes, владин пом. делегат шпанске делегације;

21). Teresa Escoriaza, владин пом. делегат шпанске делегације;

22). Kerstin Hesselgren, владин пом. делегат шведске делегације;

Жене на трећој Међународној Конференцији Рада у Женеву, (1921):

- 1). Mary Fitzgerald, пом. делегат радника Јужне Африке;
- 2). Laders, владин пом. делегат немачке делегације;
- 3). Getrud Hanna, нар. посланик, делегат немачких радника;
- 4). Laura G. de Zayas Bazan, владин пом. делегат делегације Републике Кубе;
- 5). Letellier, владин пом. делегат француске делегације;
- 6). Jeanne Bouvier, пом. делегат француских радника;
- 7). L. Sloan, пом. владин делегат енглеске делегације;
- 8). Margaret Bondfield, пом. делегат енглеских радника;
- 9). T. Livesley, пом. делегат енглеских радника;
- 10). Mary Zignieri, п. владин делегат грчке делегације;
- 11). G. M. Broughton, п. владин делегат индијске делегације;
- 12). L. Casartelli Cabrini, п. делегат италијанских радника;
- 13). Altobelli, п. делегат италијанских радника;

епидемичних болести, које су се појављивале у разним деловима света. Тако исто и у Међународном Бироу Рада и на Међународним Конференцијама Рада активност женских делегата била је благотворна. Конвенције о заштити физичког рада жене и деце донете су благодарем раду жена на тим конференцијама. У свим тим организацијама, жене су увек показивале велику способност, спремност и потпуно разумевање питања која су се претресала.

Многи противници ступању жена у дипломатију с подсмехом говоре о међународној активности Друштва Народа на социјалним, здравственим, економским и хуманитарним питањима, хотећи на тај начин да потцене позитивну делатност жене на међународном решењу тих питања и њену доказану способност за вођење међународних преговора, па следствено и способност за дипломатски позив. — А ја сам слободан изразити мишљење да, ако је Друштво Народа што стварнога и позитивнога учинило у корист народа у опште, то је његова паметна и комбинована међународна делатност баш на овом пољу. У великим политичким питањима, која су толико пута

загрозили самом његовом опстанку, као што је баш ту скоро био случај и са мађарском митраљеском афером, Друштво Народа увек је трипело, нећу да кажем потпуни крах, али потпуне неуспехе сигурно. Крупно политичко питање међународног разоружања остало је мртво слово записано у чл. 8 Пакта, а радикално решење питања арбитраже и безбедности још увек је у повоју лепих снова. — И ако се Друштво Народа одржи и даље, ма у ком било облику, то ће бити једино из разлога његове међународне благотворне активности на међународном решењу социјалних, хигијенских, економско-финансијских и хуманитарних питања, где је активност жена много учинила и за која питања је Друштву Народа сарадња жене апсолутно потребна.

У тежњи да се обори теза противника ступању жена у дипломатију о неспособности и недораслости жена за дипломатски позив, било је места нарочито се задржати на положају и активности жене у Друштву Народа и Међународном Бироу Рада и то из два разлога: прво, да се покаже да је жена, остављајући најзад на страну оне примере из дипломатске

11). B. Stafford, п. владин делегат ирландске делегације;

Жене на шестој скупштини Друштва Народа, у Женеву (1924):

- 1). Chas. H. Thornburn, владин делегат Канаде;
- 2). Laura G. de Zayas Bazan, владин делегат републике Кубе;
- 3). Julie Arenholt, п. владин делегат данске делегације;
- 4). Gabrielle Letellier, пом. владин делегат француске делегације;

- 5). Julia Varley, п. делегат енглеских радника;
- 6). Marie Svolos, п. владин делегат ирландске делегације;
- 7). B. Stafford, п. владин делегат ирландске делегације;
- 8). Betzy Kjesberg, владин делегат норвешке делегације;

Жене на седмој Међународној Конференцији Рада, у Женеву (1925):

- 1). Julia Varley, п. делегат енглеских радника;
- 2). Clara Black, п. владин делегат данске делегације;
- 3). Gabrielle Letellier, п. владин делегат француске делегације;
- 4). Brighid Stafford, п. владин делегат ирландске делегације;
- 5). G. J. Stemberg, п. владин делегат холандске делегације;
- 6). Isabela Sadoveanu, п. владин делегат румунске делегације;

Жене на осмој Међународној Конференцији Рада, у Женеву (1926):

- 1). Gladys Sydney Pott, пом. делегат енглеске делегације;
- 2). Margaret Bondfield, п. делегат енглеских радника;

- 14). Moto Matsumoto, п. владин делегат јапанске делегације;
- 15). Betzy Kjelsberg, владин делегат норвешке делегације;
- 16). Mansholt, пом. делегат холандске делегације;
- 17). Marie Sokal, пом. делегат пољских радника;
- 18). Gillibert-Roudin, п. владин делегат швајцарске делегације;
- 19). B. Rubickova, п. делегат чехословачких радника;

Жене на четвртој Међународној Конференцији Рада, у Женеву, (1922):

- 1). Esther Broch, п. владин делегат данске делегације;
- 2). Moine, п. делегат француских радника;
- 3). Betzy Kjelsberg, владин делегат норвешке делегације;
- 4). Paulina Luisi, владин делегат уругвајске делегације;

Жене на петој Међународној Конференцији рада, у Женеву (1923):

- 1). Carmichael, владин делегат канадске делегације;
- 2). James Carruthers, п. владин делегат канадске делегације;
- 3). Betzy Kjelsberg, владин делегат данске делегације;
- 4). Constance Smith, нар. посланик, пом. владин делегат енглеске делегације;
- 5). Margaret Bondfield, п. делегат енглеских радника;
- 6). Letellier, п. владин делегат француске делегације;
- 7). Kiyo Ishihara, п. владин делегат јапанске делегације;
- 8). Schaffner, п. владин делегат швајцарске делегације;
- 9). Kerstin Hesselgren, п. владин делегат шведске делегације;
- 10). S. Pagliari-Volonter, п. владин делегат италијанске делегације;

историје, за време 8-годишње своје активности у Друштву Народа и Међународном Биро-у Рада на несумњив начин доказала пуну своју способност за вођење међународних преговора; и друго, како је Друштво Народа, за сада, међународна установа *par excellence* и његов Генерални Секретаријат, у неку руку, као Министарство Иностранних Дела за цео свет, да се скрене пажња на факт, да би се он нарочито имао у виду, *да је и пактом Друштва Народа (чл. 7) и Версаљским Уговором о Миру (чланови 389 и 395) на један међународни начин већ призната способност жена за дипломатски позив.*

Противници ступању жена у дипломатску службу истичу, даље, као важан разлог још и то што код жене, веле, осећај претеже над разумом; међутим, по њиховом застарелом схватању, политика и дипломатија имају да буду искључиво дело разума.

Није тешко одбити тај разлог и као неуместан и као несавремен, јер је јасно свима да се је, у новије време, у међународним односима и вођењу дипломатске политике појавио, као врло значајан, један нов елемент и то баш тај осећај расположење, воља народа. Један пример. По тој застарелој концепцији да је дипломатија искључиво дело разума после Светскога Рата свакако би и даље била задржана бивша Аустро-Угарска Монархија као потребни елемент равнотеже у Централној Европи, за чим још увек жаде разни преостали дипломати и политичари Макијавелове, Таљеранове и Метернихове школе. Међутим, модерна и савремена дипломатија то није учинила, јер су осећаји и воља народа били за њу кродазнији.

У модерним, слободним, уставним државама дипломатија се води, пријатељства и савези од трајног значаја граде се, могу се једино градити у срцима народним, у расположењима и убеђењима јавнога мишљења. Добра и паметна дипломатија, када се нађе пред таквим струјама народним може само или дати, путем писаних уговора, одређен и прецизан облик ономе што се је у осећајима народним и јавном мишљењу створило и

3). Fanny Ulfbeck, п. владин делегат данске делегације;

4). G. J. Stenberg, п. владин делегат холандске делегације;

5). Balsiger, п. владин делегат пољске делегације;

(У већем броју жене су учествовале на Међународним Конференцијама Рада, када су на дневном реду била питања заштите физичког рада жена и деце, као што је случај са првом Међ. Конф. Рада. — Карактеристично је да је на овој Првој Међународној Конференцији Рада г-ђа Мабел Грјуинг, као делегат наше владе, ушла у састав делегације наше државе).

кристалисало, или, умеравајући необузданости јавнога мишљења, ако би оно услед тренутне ситуације прилика, наишло на погрешне путеве, поступно, смотрено, сузбијати заблуде, које би се могле у даљем развоју догађаја штетно одазвати на интересима државним. — И према томе, има места, да се противницима ступању жена у дипломатију одговори, на њихов аргумент о осећају, да осећај не чини никакву сметњу ступању жена у дипломатску службу, јер је баш он постао један од нових и моћних елемената савремене дипломатије.

Противу уласка жена у активну дипломатску каријеру од озбиљних људи често се чују и веома неозбиљни, чак и наивни разлози. Па када се они истичу ваља се и на њих задржати са неколико речи.

Тако се истиче и тај сентиментални разлог о заљубљивању, а указује се и на распикућство доскорашње амбасадорке у Штокхолму, Г-ђе Колантај која је, како се у штампи тврдило, своју плату и све кредите Амбасаде расипала на своје многобројне тоалете.

Вели се, жена као дипломатски чиновник, будући по самој својој природи као жена слабија, веома је изложена опасности да попут љубави буде заведена од каквог центмена, агента какве стране државе, који би од ње, на тај начин, сањавао државне тајне наше дипломатије. Не зна се тачно шта би искуство живота на тај аргумент могло да каже, али се мора одговорити: прво, да је у опште тешко констатовати да ли је то жена или човек са већим предиспозицијама за заљубљивање, и друго, да у историји дипломатије има невероватно много примера да су људи — дипломате, па и крунисане главе, надали под утицај лепих жена и за љубав, чак и једног осмеха њиховог, издавали, свесно или несвесно, чак и највеће дипломатске тајне својих држава.

Што се, пак, тиче приговора о распикућству жена на њихове многобројне тоалете, тај приговор не може ни у ком случају послужити као озбиљан аргумент, када се са једног начелног гледишта говори о питању пријема жена у активну дипломатску каријеру. Озбиљне, универзитетски образоване жене, које се баве јавним пословима, обично су врло скромне у погледу оденања. У осталом људи у опште, у том погледу, не изостају и не чине никакво примућство над женама. Од увек је било у великом броју људи, па и међу дипломатама, који такође много полажу и троше на своју мушку гардеробу.

Противници ступању жена у дипломатију истичу, даље, и неке деликатне разлоге у вези са физичком природом жене. Наводе н. пр. и случај трудноће, поред осталих фриволно-не-

умесних разлога, које не треба ни помињати. Како ће, кажу, једна жена — дипломатски чиновник од каријере извршити једну хитну мисију, кад се она налази у стању трудноће? — Они, који тако резонују, заборављају да се жена кад се налази у том стању, у осталом, достојног сваког поштовања, ослобођава сваког рада, па била она физички или интелектуални радник, приватан или државни чиновник. По међународним конвенцијама такви су случајеви предвиђени за жене — физичке раднице; по земаљским законима свих културних држава, такви су случајеви предвиђени за жене — државне чиновнице. По чл. 113 нашег Закона о чиновницима и службеницима грађанског реда од 1923 године: „службеница која је на порођају има права на одсуство од 30 дана.“

Један од у истини озбиљних разлога и можда једина сметња ступању жена у дипломатску службу то је, по мом мишљењу, питање брачног статуса. Два су случаја могућа: прво, случај неудате жене и друго, случај удате жене дипломатског чиновника.

Ако се и, пр. један мушкарац, дипломатски чиновник хоће да ожени Српкињом или странкињом, у овом последњем случају потребно му је само одобрење Г. Министра Иностранних Дела, он не губи ништа у свом држављанском и чиновничком статусу. Јер, као што је познато, по нашем Грађанском Законику — а тако је и у другим земљама, странкиња удата за нашег грађанина, самим тим, постаје наша поданица. — Међутим, ако се једна неудата жена, дипломатски чиновник уда, рецимо, за странца она, самим тим, губи наше држављанство и прелази у поданство свога мужа. Губљењем држављанства, природно, она губи и државну службу и на тај начин ставља се тачка и њеној дипломатској каријери. — У другом случају, када је једна жена, дипл. чиновник већ удата и то за нашег грађанина, врло се лако може појавити оваква ситуација као последица брачног статуса жене с једне стране и природе дипломатске службе с друге. Дипломатска служба је у неку руку по војнички организована. У дипломатској струци не постоји чиновничка сталност службовања и дипломатски чиновници од каријере, исто онако као и официри, морају безусловно да иду са службом у свако време и у ма које место на свету, где потреба службе или персонална политика Господина Министра Иностранних Дела то изискују. Данас сте у Београду, сутра вас преместе у Корчу или Аргирокастро у Албанији, у Софију или Сан Франциско, свуда безусловно мора се одмах отпутовати на своје ново одређење. Узмите сад овај случај. Жена активни дипломатски чиновник, удата за једног нашег грађанина буде по потреби службе из Министарства Иностранних Дела у Београду где је била на раду,

рецимо као Секретар, премештена у Корчу у Албанији или чак у Сан Франциско или Буенос Ајрес у Америци. Лепо. Али мужу те удате жене, дипломатског чиновника не иде се у Корчу или чак тамо у Нови Свет преко Океана и захтева од своје жене да живи и даље с њим где он хоће, јер на то има право. И заиста, код нас, на жалост и код других народа је то исто, жена је још увек, у породичним и социјалним односима, у обавези апсолутне послушности своме мужу. По чл. 110 Грађ. Законика: „супруга пак дужна је мужа свога слушати, наредбе његове набљудавати, за њим ићи и где он за добро нађе онде с њим живети.“ — И шта се може догодити, дакле, ако једна удата жена, дипломатски чиновник добије премештај рецимо за Корчу, где безусловно са службом треба да иде, али се њеном мужу не иде у Корчу и тражи да жена остане с њим. Може бити једно од ово двоје: или ће та удата жена као исправан дипломатски чиновник отићи са службом на своје ново одређење у Корчу, у ком ће случају, ако је то противно мужевљевој вољи, прекршити законску обавезу послушности према своме мужу, који може, ради тога, да тражи и добије развод брака, или ће жена остати послушна своме мужу, како то наш Грађ. Закон још од 1844 год. тражи, и остати и даље да живи с њим где он за добро нађе, у ком случају ће изгубити државну службу и учинити крај својој дипломатској каријери јер није отишла на своју нову дужност у Консулат у Корчи.

Тако стоји ствар са брачним статусом жене у вези са њеном дипломатском каријером. Пре свега, тај прилично озбиљан разлог отпада, када се питање пријема жене у дипломатску службу посматра и третира са чисто начелног гледишта. А после, нити ће све универзитетске образоване жене појурити у дипломатију, кад то право буду извојевале, нити се, пак, свако ко ступи у дипломатију венчава с њом на цео живот. Као и остале државне службе и дипломатија је једна уговорна служба између појединца и државе. Најзад, зар се по примеру учитеља и учитељице у неком тихом и удаљеном селу, неће и овде, нашавши се у туђини на истом послу, дипломатски чиновник и дипломатска чиновница завоleti и створити породицу, што се само може пожелити са гледишта интереса дипломатске службе јер би брак био националан и јер би се обоје више бринули о пословима у Посланству. Најзад, то питање се може уредити међусобном споразумом између супруга.

На завршетку и као закључак могло би се рећи још ово:

У новије време са великим и крупним променама на свима пољима извршене су крупне промене и у основним схватањима циљева дипломатије и методама дипломатске актив-

ности. Некада је Лабријер у својим Карактерима, нападајући дипломатију и називајући дипломате кимелеонима, тврдио, да је дипломатама главни и крајњи циљ у томе, да гледају да преваре другог и да се старају да сама не буду преварени. — Ако је то Лабријерово тврђење можда било тачно за претходну, стару дипломатију, оно данас више не вреди и не би могло да вреди. — По доктрини модерне међународне политике, којој се дипломатија све више потчињава, интриге и преваре, оличена средства старе дипломатије замењују се, на захтев новог времена, лојалношћу и отвореношћу. — Ако су аристократском друштву прошлости били добри и корисни углађени или љубазно пријатни дипломати префињених манира, све од реда *«persona gratissima»*, модерна демократија данас тражи, у првом реду, поштене, озбиљне и свестрано стручно спремне дипломате. — Никада као данас, код толико развијене међу-зависности држава, код толиког великог броја најразноврснијих и крупних међународних нових проблема правна свест народа није захтевала спремије и способности дипломатско особље. Никада као данас улога дипломата није била и тежа и одговорнија. Јер, изводи су, најзад, скупо плаћали погрешке дипломата. Када сам био на Хашкој Академији за Међународно Право, чувени француски професор и финансијски стручњак, г. Gaston Jèze у своме предавању о међународним плаћањима велики број после-ратних економских и финансијских невоља народа приписивао је заблудама и неопростивим грешкама што су их највеће светско-дипломатске личности починиле из незнања за време Конференције Мира 1919 г. И тај уважени француски професор управо је и завршио своје предавање следећом констатацијом: „дипломате су, вели, највећа сметња за солидно стабилизовање међународних односа и утврђивања међународног мира, у колико нису добро упућени и у познавање међународних економско-финансијских и социјалних питања.“

Више него икада, дакле, садашња нова времена и блиска будућност захтевају да дипломатско особље сачињавају лица, без обзира на пол, са великим интелектуалним и моралним особинама и свестраним знањем широког хоризонта. Јер, као што чини правилно упоређење један савремени дипломата и велики правник, г. Политис, — као и за време рата, тако и за време мира, воде се борбе. Разлика је у томе што су за време рата то војничке, оружане борбе, а за време мира су то дипломатске борбе. И код једних и код других има се успеха и неуспеха. И једна и друга захтевају претходну спрему и смишљен метод и тактику активности. Постоји и једна тактика мира, као што постоји тактика рата. Успех ће у миру припасти оним земљама, које су у дипломатском погледу боље опремљене, боље управљене.

Према томе, данашња дипломатија и данашњи дипломати не могу бити оно што су били дипломати пре педесет и сто година. — Данашња се дипломатија, поред свих својих традиција, мора поводити за духом новог времена, и мора водити рачуна о новим проблемима и захтевима демократије. — А како економски и социјални проблеми доминирају данас међународном политиком, добро дипломатско особље мора бити састављено од лица, која су стручно упућена у свестрано познавање тих проблема. Ето и ради тога, остављајући на страну демократски принцип правне једнакости, треба допустити ступање жене у дипломатију у коју она може унети потребну интелигенцију и по природи предиспониране своје способности за стручно познавање социјалних питања, као што је то активност жена у Друштву Народа и Међународном Бироу Рада потпуно доказала. С друге стране, жена, по природи својој у много већој мери него ли човек, носи у себи тежњу за међународну солидарност и стање мира међу народима. Ако се пак нема тог међународног духа заједничке солидарности народа на делу општег мира ништа не вреди ни Друштво Народа, ни све друге међународне установе. И са тог међународног разлога треба допустити ступање жена у дипломатију.

Жене се већ налазе у дипломатској каријери Сједињених Америчких Држава, Русије, Скандинавских Држава, Мађарске, итд. Француске жене тек што су то право извојевале. Ту скоро љовине су јавиле, да је најновијом уредбом о организацији Француског Министарства Иностранних Дела допуштен пријем жена у активну дипломатску каријеру, с тим, да жене могу авансовати до Саветника Посланства, и да, за сада, остају на рад само на Ке д Орсеју. — Ако у редовима наших жена буде више слоге и јединства, ја сам уверен да ће Удружење Универзитетски Образованих Жена, поред осталих, извојевати и ову победу о пријему у дипломатску службу, победу, која ће бити у пуном складу са тежњама модерне демократије.

Литература:

- Garden (C-te G. de), Traité complet de diplomatie, 3 vol. Paris, 1883;
Martens (Ch. de), Le Guide diplomatique, Leipzig, 1886;
Pradier-Fodéré, Cours de Droit Diplomatique, Paris, 1881;
R. E. L. Vaughan Williams K. C., Les méthodes de travail de la diplomatie (Recueil des Cours de l'Académie de Droit International, 1924, p. 230—288);
Charles Dupuis: Relations internationales (Deuxième partie, chapitre premier: Les représentants des Etats et la Diplomatie — Recueil des Cours de l'Académie de Droit International, 1924);
Jules Cambon, de l'Académie Française, Le Diplomate, Paris, chez Hachette;
Jules Cambon, Ancienne et nouvelle diplomatie, чланак у L'Esprit International (The International Mind), 1 avril 1927, Paris;
Nicolas Politis, La nouvelle politique internationale, чланак у часопису L'Esprit International (The International Mind), 1 janvier 1927, Paris;
Women at work in the League of Nations by D. M. Northcroft, With Preface by Mrs. Corbett Asby, President of the International Woman Suffrage Alliance, 1926;
Un grand réaliste — Cavour — par Maurice Paléologue, Ambassadeur de France, Paris, librairie Plon, 1926;
Пакт Друштва Народа (чл. 7);
Версаљски Уговор о Миру (чланови 389 и 395);
Устав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца од 1921 год.;
Закон о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда од 1923 год.;
Уредба о организацији Министарства Иностранних Дела.